



### Ишчи келли

## Лев Кузнецов республиканы экономика халы бла шагърейленеди

Тюнеке Къабарты-Малкъары Север-Кавказын ишери жаны бла министр Лев Кузнецов келгенди. Ол республиканы Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтурган Юрий Коков эмда жуулаы къуллукчула бла бирге бир-бир объектеде болуп, алачы халлары бла шагърейленгенди.

Биринчиден, Лев Кузнецов эмда Юрий Коков Баксан районда «Агроком» концернде болгъандыла. Ала такта-көгетени саклагъанда хайырланылган пластик ящикле чыгаргъан щецни иши бла танышкандыла. Ызы бла аймада сакланган промышленный холдингилкени көргенди эмда

помидорла ёвюрюлген теплицеде болгъандыла.

Андан ары жон Элбрус районга болгъанды. Мында Лев Кузнецов эмда Юрий Коков Тирьнауудда тау-байылакълардуу комбинатны алачыны административ мекемелеринден бирини алында ТТОК-ну ишин жагъартуу концелиясы

бла шагърейленгенди.

Бюсон а федеральный министр Баксан районда «Баксан-Бройлер»-предприятияны, къумак сокъган фабриканы, Май районда таза полимерле чыгаргъан «Этана» заводуну, Урван районда «ЗЭТ»-предприятиени, Нальчикде жашил къудору эм бурнакъ жарашдыр-гъан консерва заводуну эмда башка предприятиеланы ишери бла шагърейленериги белгиленеди.

Лев Кузнецов республикабызда болууну кооркден толу очети газетибизде басмалазырыкъды. **ТИКАЛАНЫ Фатима.**

### КЕНГЕШ

## Жылны ахырына дери бизде социальный магъаналы жюзден артыкъ объект хайырланалырыгъа берилликти



КЪМР-ни Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтурган Юрий Коков КЪМР-ни Правительствоу жыйылыуну бардыргъанды. Анда алпаракълада берилген буйрукъла къвалы толтурулгъанлары кыарлагъанды.

2015 жылгъа республиканы бюджетни проект хаварлауы халда болгъанын кооркден КЪМР-ни Правительствоу финанслы буюну оюнуларыны информацияларына танышпал, Юрий Коков социальный магъаналы объектлени - саулык саклаууну, билим берилгени, культураны, спортну - ача бла жалчытыгъа, ал жылда алынган эки миллиард сомдан артыкъ коммерция кредитлени телуеу жаны бла къабалы этилген мадарлагъа айрып эс бургъанды. Ол муратда федеральный бюджетден 250 миллион сом бөлүнгенди.

Социальный магъаналы объектлени къурулушлары къвалы баргъанларыны кооркден республиканы къурулуш эм ЖКХ министрлини Анзор Тутуков айтханды. Юрий Коков ноябрны ахырына элде 37 медицина учрежденини къурулушарын битдирип бошарга эм алачы керекли оборудовани бла жалчытыгъа деген борч салгъанды.

30-чу сентябрде республиканы перинаталыны араны къурулу-

шун башлангырыкъды, ноябрны ахырына Курзалны жагъартууну эм аякъ ремонт этилю, Нальчикде сабилени бла жаш телюно чыгармачылыгыны дореоцини къурулушун бошарга. Проходная, Урван, Эльбек районлада бла Нальчик шаарда шокотъа жоромеген сабилени жети учрежденини хайырланалырыгъа бериге керекди. Адихода жагъу шокуну ачарга 4-чо октябрде - Устаны коюнде белгиленеди. КЪМР-ни Экономиканы айналыу министрствосуну шартларына кюу, жылны ахырына дери республикада жюзден артыкъ социальный магъаналы объект хайырланалырыгъа берилликти.

Жууукъ заманда 45 санитар транспорту, ол санда реанимобильни, Нальчик, Баксан шаарлары, ара район больницалары Терк медицина болушукъ берген станциялары алыныкъды. «Земский доктор»-программаны жагъууда бардырууну чеклеринде 37 врач ал жердеде ишлерге занека бергенди. Программа ача бла толу жалчытылкъды.

КЪМР-ни Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтургъанын эм Правительствоу пресс-службасы.

### Къуллукъгъа айырылыу

## Натби Бозиев - КЪМР-ни Парламентини вице-спикери

Къабарты-Малкъарны Парламентини бешинчи жыйылыунда республиканы ояргы законла чыгаруучу органын председателини орунбасарына Н.М. Бозиев сайланганды.

Натби Магомедович Бозиев Урван районун Посыгану элинде туугъанды. Къабарты-Малкъар къырал университетни, Ростовда Бийик партия школуну бошгъанды. 1972-1980 жыллада Урванде механизацияландангъан көчюрюлюк оюу колхозла аралы колоннада мастер, баш инженер, начальник болуп ишлегенди. 1980 жылдан КПСС-ни Урван райкомуну секретары, 1980-1986 жыллада халкъ депутатланы Урван район председатели, 1986-1992 жыллада КПСС-ни Терк район комите-

тини биринчи секретары, халкъ депутатланы район Советини председатели болуп ишлегенди.

1992 жылдан 1998 жылгъа дери Урван районун администрациясыны башчысы эди. 1998-2003 жыллада КЪМР-ни къурулуш министрли болгъанды.

КЪМР-ни Баш Советини оныкынчи чакырылыуну депутатына, республиканы Парламентини Кечилеке советини биринчи эм экинчи чакырылыуну депутатына айырылгъанды.

РФ-ни Шубулькуну ордени,

Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла сауғаланганды. «КЪМР-ни Сыйлы къурулушучусу» деген атталганды. РФ-ни Федералыны Жыйылыуну Федерация Советини бла Къырал Думасыны Сыйлы грамоталарына, Къырал Думаны, Парламентаризмин айналыгъа салгъан кыйыны оюн деген белгисине, Россияны Сыйлы къурулушучусу» деген белгисине, КЪМР-ни Парламентини Сыйлы грамотасына, аны киби, РФ-ни контрол-эсеплеучи оргналарыны Ассоциациясыны сыйлы грамотасына эм РФ-ни портлюк оюу 8 майдальны тийишли болгъанды. Андан сора да, аны Дагъыстан Республиканы «Махакъала шахарыны сыйлы гражданини». «КЪМР-ни Терек шахарыны сыйлы гражданини» деген атла аталгъанды.

Юдгейлиди, юч сабий барды. **КЪМР-ни Парламентини пресс-службасы.**

### СОЧИ - 2014

## Юрий Коков бла Денис Мантуров промышленность эм сатыу-алыу жаны бла бирге ишлеуно юсюнден келишимге къол салгъангыла

«Сочи-2014» XIII халкъла аралы инвестиция форумун экинчи ишчи кюннде КЪМР-ни Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтурган Юрий Коков эм Россия Федерацияны промышленность эм сатыу-алыу министрлини Денис Мантуров промышленность эм сатыу-алыу жаны бла бирге ишлеуно оюсден келишимге къол салгъанды. Ол Къабарты-Малкъарда

промышленность производствуну айнагъыр муратда бирге комплекс мадарла этиуге эм республиканы жеринде инвестиция ишин жашауда бардырууга аталганды. Анга кере Тирьнаууде волфрам-молибден комбинатны мурдорунда тау-металлургия комплексни къуаргъа, Май районда полимерле чыгаруу жаны бла заводну къурулушун бошау бла байламлы бир къауум про-

екте къуаргъа эм аны бла бирге къорулануу промышленностьну предприятиеларын жагъа ызгъа салыргъа деп белгиленеди. Сёз Нальчикде жарым проводник приборла чыгаргъан заводну (НЗПП), Телемеханиканы, Промладный шахарда жарым проводник завод эм башка объекте-ни ослеринден барды.

Былай келишим биринчи кере этилгенди. Бу белгиленген ишле

толтурулсала, дегенди Юрий Коков. Къабарты-Малкъарда жашагъанланы иш бла жалчытыгъа, бюджетте тошгъан ачаны көбейтирге эм алай бла республиканы халкъыны къолайлыгын ёвдюрюрге къолдан келиди.

КЪМР-ни Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтургъанын эм Правительствоу пресс-службасы.

### Юбилей

## Жашау - илму жигитлик

Бюгон битеу дунягъа белгили закий алим Энейланы Магометни жашы Тимурга 90 жыл болады

1959 жылдан бери физика-математика илмуланы доктору 1968 жылдан бери Россияны илмула академиясыны член-корреспондентини 1992 жылдан бери Россияны илмула академиясыны академигини 1957 жылда - Ленинни саугъаны лауреаты 1961 жылда - Ленинни ордени, 1956, 1975 жыллада - Урунууну Къызыл Байрагыны, 1984 жылда - Октябрь Революцияны орденини, 2005 жылда «Сыйлылыкны Белгиси» ордени бла сауғаланганды 1978 жылда 27-чи сентябрде астроном Л.И. Черных аны намысына 5711 деген гитче планетаны ачханды. Анга «Энеев» деп аталганды 1992 жылда ракеталаны бла космос аппаратланы учуу жолларын белгилеу жаны бла теория тергеулерин оюн РАН-ны Ф.А. Цандер атлы алтын майдалы бла сауғаланганды

2006 жылда теорияны эм прикладной космонавтиканы мурдорларын жорашдырууга уллу кыйын салгъаны оюн Демидов саугъага тийишли болганды.

Энейланы Тимурга аталган материаллары 2-чи-3-чю бетледе окъугъуз.

### Байрам

## Чабугъа аслам адам къатышханды

Шабат кюн республика Адыглары (черкеслени) кюнун биринчи кере къуанчылы белгилегенди. Нальчиники культура эм солуу паркыны жай сахнасында бир нече концерт болганды. Аны паркны дужовой оркестри ачханды. Ол бир сагъатны ичинде халкъ эртеден бери да сойноп келген махкамланы сокъанды.

Андан сора Нальчикде искусстволаны биринчи номерли сабий школуну оқуучулары чыкъгъандыла. Жангорзаланы Камила бла Эльдар, Тохаланы Мариям, концерт программалы алыгъашлагъанды. Ол эришуле



да жети жыл бола эди, Айдамир Кештов, «Туту-фрути» ансамбль, бир бирлерин алышындыра, жырлагъандыла эм телеспенди.

Ол кюн дагъыда паркда Мечиланы Казимини бла Бекмурза Пачеваны эсертмелерини алыла бла озгъан уллу жолда «Кросс нации» деген ат бла эришуле бардырылгъандыла. Аны КЪМР-ни Спорт министрствосуну къуаргъанды.

Бизни республикада, аслам адам катышып, чабуу бир нече жылны ичинде бардырылады. Жылдан жылгъа анга катышыргъа сойенгелени саны есе барады. «Кросс нации» - ол социальный магъанасы да болгъан ишди. - дейди спортну министрлини Аслан Абуаюв. Анга ким оюсуда катышыргъа эркинди, кишиге чек салынмайды. Ма былай ишлени көборек бардырыгъа керекди деп, алай къарайма. Ала тютюн, аракыны ичю, наркотикле бла корешуу дегенча ослал кы-



Жанатайланы Салим селешеди.



Хорлагъанланы Чауууму.



Азыры 4-чо бетледе.



# Аның жарыялауы жазылган

## Тюзлюкню таукел жакчысы

Энейланы Магомед белгил кырал кулпукчу болганды, урунган халкыга эркин жашу келирине, милитени культурасы өсирине кимден да бек кыйгырганды. Улуу Октябрь революцияны ниеттери жашауда бардырысала, өз халкыны кадары иги жанын толорениргине ышанганды, анга жаны, кыялы бла кулпук да отгонди.

1918 жылда Терк сулуу жагысында жашаган халкыны болган 2-чи съездинде Эней ул малкяр делегацияга башчылык этгенди. Анда «жерни социализациялауу косонден закон кызыл этилгенди. Тауулаа аны улуу мағанасы болган Эней ул биле эди. Аны съезде жерчилик бла байламлы секцига айырылганы да аны ючюн эди.

1919 жылда ол Кавказ край комитети буйругу бла Дагыстанда партия эм совет ишени кырагыз эм денкичиликге кыраау керектерин партизан кымылдауу башчылык этерин барганды. Анда сермешлеге кытыша, агитация иш да бардырганды, бир жылдан а Дагыстанда кыраулан ревкомну членине сайланганды. Алгач халкыга билим беруу бөлүмү, азы бира а басма бөлүмге башчылык этгенди, дагында бир ауук замандан а ревкомну председатели орунбасарына айрылады.

1920 жылы жайында Магомед Нальчикте кытайганды, анда ревком илим беруу бөлүмүнө тамата болганды. Бу иште улуу кыялында да салганды. Бир жылдан а ол РКП (б)-ны Нальчик округ организатору катарында ишени кырагыз алганды. Алай көп да бармай Нальчик округ экиге бөлүнөди: Малкяр-га бла Кыбартыга. Ала экиси да алгач Тау республикага киргенди. Малкяр округу экинчи биринчи съезди аны Малкяр окрисполкомуну председателине



Энейланы Магомед.

айырганды. 1921 жылны ахырында Тау АССР-ни советини уредитель съездинде Эней ул ара толтуруучу комитетини эм РКП(б)-ны Тау область комитетини членине айырылганды. Ол кезинде Малкяры экономикасын, культураны айналыуга улуу кыялы салганды, халкы-басын биринчи карфтыган да кырашдырганды. 1922 жылда Кыбарты, Малкяр биржегенден сора, аны автоном областны Ара комитетини председателине орунбасарына салганды.

Алай анга кеси республикабиз да көп ишлерге тошомгенди. Аны алгач Чеченде, азы бла Ростовда крайкомда ишлерге жибергенди. Хайт деген жыл санымда ол аман адаманы хаталарындан жолганды.

Жашуу кыска болганлыкты, ол көп зат эталганды. Магомедта адам эздиге. 1920 жылда Востокну халкыларыны Бауда бардыраа биринчи съездини делегатына айырылганды. 14-чю декабрде аны 27-чи членге бира бирге РКП (б)-ны АК-сыны Политбюросуну жыйылыуна чакырылган эди.

Магомед фахмулу адам болганды. Ол «Интернационалы» малкяр тилге кандидатка айрылганды, партияны Север-Кавказ крайкомуну члене болганды. 1925 жылда 28-чи стрелковий полкуну 1-чи ротасыны сыйлы кызыл аскерчиси деген ат аталганы а аны халкыны арасында сыйы-намысы жорюгенине шатылтык этеди.

Магомед фахмулу адам болганды. Ол «Интернационалы» малкяр тилге кандидатка айрылганды, партияны Север-Кавказ крайкомуну члене болганды. 1925 жылда 28-чи стрелковий полкуну 1-чи ротасыны сыйлы кызыл аскерчиси деген ат аталганы а аны халкыны арасында сыйы-намысы жорюгенине шатылтык этеди.

ары Чечени партия организациасы жибергенди. 1924 жылда РКП (б)-ны 13-чю съездине кытайшанды. 14-чю Битусоюз партия конференцияны делегаты болганды, СССР-ни Ара толтуруучу комитетине членге



Энейланы Магомед.

кандидатка айрылганды, партияны Север-Кавказ крайкомуну члене болганды. 1925 жылда 28-чи стрелковий полкуну 1-чи ротасыны сыйлы кызыл аскерчиси деген ат аталганы а аны халкыны арасында сыйы-намысы жорюгенине шатылтык этеди.

Магомед фахмулу адам болганды. Ол «Интернационалы» малкяр тилге кандидатка айрылганды, партияны Север-Кавказ крайкомуну члене болганды. 1925 жылда 28-чи стрелковий полкуну 1-чи ротасыны сыйлы кызыл аскерчиси деген ат аталганы а аны халкыны арасында сыйы-намысы жорюгенине шатылтык этеди.

көчоргенди, малкяр тили алфавитин кыраганды, ол 1924 жылда басмаланган эди. Алай эрте билеп кетмесе эди, андан да көп зат этерге боллук эди. Жашууну ахыр жылларында ол математикага, техника ил-



Энейланы Магомед.

мулаага улуу эс буруп болганын эди, граждэн инженерлен институтунда окурга умут эте эди.

Не медет, аны жарык муратары толмай кыалганды. Болсам алай кыска заманга алай бир иш тындырган бир адамга асыры көп окуанды.



Илму конференцияладан биринде.

## Аны бла ишлеген - насыпды

Владимир САЗОНОВ, «Космические исследования» журналы баш редактору заместители, физика-математика илмуланы доктору.

Тимур Магометович киби адам бла ишлеген улуу насыпды, аны бла бирге уа улуу сынауу. Бизни журналы баш редактору ол болганы уа ботонда кыуанчыды. Кыралыбызда аныча уста баллистик бла математик бек азы. Бир ненча адам болады. Спецалисте айтканга кере, аланы арларында бек биринчи Эней улду. Ма аны себели аны журналга башчылык этени, анда ишленлеге киби, аны авторларына, окуучуларына да улуу сыйды. Аны илмуда этюрокно көрүп болмаганын, ишине бир да болмаганыча жууялы кыраганын хар ким да биледи. Ол себелден баш материал бизни изданында чыгар амалы жокту. Алайланы бизге ийген да этмедиле. Аны адамчына, алимча, даражасы,сыйы асыры

улудан, мен коллегаларыны анга суймекликлене, анга берген хурметтерин, аны ючюн кылай улуу өтөмлөнгөнгерин айтып да жетишпиралкы тойломле. Тимур Магометовичи халалыгы, адеплиги уа таурулда айтылады. Сөз ючюн, битеу тергелени кеси этген Жерни жалган спутникини юсюнден биринчи докладны ол бла Тихоновар жагланарыны юсюнден сиз андан бир заманда да эшитирги тойлосоз. Доклад а Келдыши бла Тихоноворун атары бла чыккыганды. Аны бир сейри жокду. Революция торлениуе этген, аны бла бирге акылга сыйламазлык кыралгач, битеу дунитга да айтып айтмаз улуу мағананы тутхан проекте, эштада, ол заманда аны айтылган адам кыл сапта керек болу эди. Аны не халарлыгы барды. Келдыш- космонавтканы теоретигиди. Алай, мен акыл этгенден, Эней улун юсюнден да алай айтырга андан аз эркиниги жокду. Ол, кертиси бла да, алайды.

## Аныча устазла аздыла

Евраим АКИМ, Россия илму академиясынын вице-президентини, инженер-проектир Кырал эмда Ленинч саугаланы юч кер лаураты, Баллистика араны башчысы, прикладная математика институту директоруну заместители:

«Мен Тимур Магометовични сохталарындан бириме, аспиранты болганым. Ала а мени илму кыдарымда улуу насыпды адам болганды. Студент болган кезимде мен, башхала да Энеев улуу

алим болганын билгенбиз. Ол университетде окуганын замандык бери да ачылымыгыга ба аты айтылп келеди.

Аны бла танышканда уа, сейр этгенме. Заман да даурулу, адамла да даурулула, дагында жашлыккага төрө болган ашгыгышлык, кэтомсюзлук, өтөмлек. Аны катында уа-шошлук. Ол а синги кесине не улуу тауушда да бек бира эди. Бюгюн да сагыш этем ол студентлени окутса эди, кылай

иги боллук эди деп. Айхай, аны алай онту болмаганды. Алай аныча устазла бек аз төбөйдиле. Аны кытында артык улуу фахмусу болмаганд да кесин башха тюрлю жюроттенди, бир затха итингенди, болмагандан сора уа, бир жанына кеттени.

Тимур Магометович халал жюрекли, огурулу инсанды. Адамны сагыш этерге суймегенин, ойлор болмагенин да кечеди. Алай «Америка» ачырга итинулук болмаганына уа жюреги бек

кыйналады. «Адамны мысы кече, кюн да ишлеп турурга керекди», - ма ол алайды. Ол борч болганы ючюн угъай, башха тюрлю болмай, алай жаратылганы ючюн. Аны не заманда да жагы окуму барды, ол кеси да бары-ошундан да аруулу, барысындан да кучлодо.

Космос кенглигини тинтуде, ракета-космос техниканы кырауда бизни кырал, бизни илмуубу улуу жетишимлеге жеткен эсе, ол Тимур Магометович Энеевин хайрындан да болганды. Аны кыйыны айтып айтмазча улуду. Ол демениги алмиди, демениги адамды.

## Георгий ЕФИМОВ, алим: Не тюрлю болумда да кишиден кыорумаганды, тутхан ызындан таймаганды

Аны кандидат диссертациясы жазырылганды кыорууланганды. 1951 жылда ол кюн бюрокна эсимдеди. Тимур Магометович университетини эски кыялыны ючюн аны кырагыз деп жерип тошоп келе эди. Аны диссертациясы учунуу ракетааны траекторияларына атайлы эди. Ол илму иш көп заман озгандан сора да узак заманга уа уа «Буран» «Буран» ракеталаны кырагыз себеплик этгенди. Аны битеу ишери да ма алай мағаналы болганды.

Космонавтикада Эней улду алган адам жуга белиги болмаганды кеп затны ачыккаларга. Бюгюндокто ала хар бири энци илмуга айланганды. Бизни институтта көп айтылуу, улуу алим болганды. Тимур Магометович ала аны кырагыз, Хар жаны бла да. Мында кылыклары, ышанлары башха-башха болганла тюрлюйдиле. Аны уа барсы да бирча соедиле.

Жаш замандан эсимде кырагыз болган эдим. Мен университетте барам, Тимур Магометович бла белгиле академик Седов аллыма келе туралды, терен ушактыа киришип. Кыатары бла оза, студент эдилем. Бир академикге: «Бу ишени бир тюрлю кауагысы, мамыр жол бла тамамларга боллукду», - дейди. Ол заманда университетде алимлени араларында улуу илму дуулаша барганыла. «Мамыр» дегени уа башханы айтынына кулупк салырга,

оштите билирге демеклиги эди. Ол алай эте биледи, алай эталмаганыга тобесе уа, бюгюндокто да сейрге кылады. Аны жолунда не кыдар «сангилу» адам тобелде да бек бира а, сабыйна, сейр этеди. Ишге жетсе уа, кыорк билмеген, кийиси дауу болмаган эздэн. Кавказ чөрчеклиги да барды. Алай ол бир улуу ишге жеткенде сезелди.

Дитулр алимди, космос учулары динамикасы жаны бла илму ишени авторду, МФУ-ну профессорду, РАН-ны академикди. Социалист Урунуну Жигитиди. Кырал сауганына лаураттыды. Алай адамлык жаны бла Эней улдан арталды да башхды. Кеси айтхандан таймаган, айтханын эдиргинчи кыйылаган, мударык адам. Аны себели аланы араларында шукулукну анылганын кыйын эди, алай ол болганды.

Илмуланы академиясында алимлени араларында хал кыйынды. Социалист алимни 20 жылдан артык заманыны академик сайламай турганлары бек кужур көрөндө. Болсада аны айрымай көп тургандыла. Тимур Магометович олсагат кыялы Охиомский алимни арта алды да: «Охиомский академик болгунчу, ол ат манга керекмеиди», -деп, айыруулауу кытайшгыра унамайды.

Совет илмуу тарыхында кесини аксылы ол халда билдирген адамны мен алыкча көрөмекчим. Дмитрий Евгеньевич

академияга киргенден сора унаганды кандидатурасын көргюзторге. Аны уа бирча ыразылыкка бек терк айрыдыла. Нек дегенде анда Эней улуга жеткенде аныча анылганды, сабананы сугарырга да суу жетишпейди деген сылтаула бла жарашдырганды. Анга бир да болмаганыча көп ача бөлүнгенди, аны жашауда бардырууга тюрлю-тюрлю институтта кыошлгандыла. СССР-ни Илмула академиясыны ол замандагы президенти проектни жарашдыргында бир кыялыны себели бу иш кылагы келтирирге боллугун билгенди, аны айтып да тургандыла. Болсада алай киши эшитерге суймегенди.

Анда сора шубу, жазычуу Залыгини тилги бла бу ишге

Эней улду кыошулады. Ол проекти кыаты тинтеди, анда көп жагылычыланы табады. Кеси аны хаталы болганына толусуялуу тошошуп, анга кыраау керушени башхалады. Аны жумушкыты-ындан жукк да кыалмаганды. Ма мында малкяр, аны ол улуу суймеклик бла сагынганын апынасы, атасыны кыаны кеслерин сеэдириди.

Кремльде, ол замандагы Премьерде - Рыжкова - проект ахыр кер сюзлө тура эди. Анда проект жанылы бек, анга кыраау соелгенле уа-ючулени. Ма аланы атларындан себешти Эней ул. Ол көп кер тергелип чыгарылган тарихлени бла шартланы юлгюле келтирип, бу киши терсигин, илмуга белишмегенин, адам улугуу кыажуулугун, кыоркуулугун да алай ачыккаларды, проектин авторлары окуяна анылмай кыламыза. Рыжков да тошондо: «Ишни тохтабиз, энди анги кыймайбиз», -деп, чорт кесди.

Мен былайда бу кужур, болдурмууга тюрлю-тюрлю экология, экономика мағананы да болган хорламын чертир ючюн сагынаймын. Тимур Магометовичи юсюнден айтырга соемя. Аны адамлыгыны, алим даражасыны, инсандык мағанасыны, энциклопедия акылыны кесерин. Аны хар затдан да барды халары,билими. Проблеманы бек теренден тинтип, аны эбине жеткен, андан кутууруу амалыны тапмай кыламаганды. Не тюрлю болумда да кишиден кыорумаганды, тутхан ызындан таймаганды.

## Лётчик-космонавт Георгий ГРЕЧКО: Кыйын соруулаага тохтамай жууапла излейди



Лётчик-космонавт Георгий Михайлович Гречко бла Энейланы Тимур академик Мстислав Всеволодович Келдыши суратыны кытады. 2001 ж.

Тимур Магометович гениди. Мен аны семиртип айтмайла. Ол кесини закыйлиги бла башхаладан айырмалды. Сөз ючюн, бизге, космонавтага, бир бек мағаналы борчуну терк окуяна тамамларга керекди. Аны толтурууга барысы да кыошулады. Алай ала ызылган жол бла барардыла. Тимур Магометович а, сунмай турганлай, бир башха тюрлю амал тапмай кыймайды. Кишини эселп эсинде болмаган математиканы хайырларын, бек мағаналы ишени биринчи болуп тынгылы тамалар.

Аны «жудуучук» деген ат бла ачан жагы амал космонавтикада еморден ахырга хайырылганлай турлукду. Биз Айга учуп башлаганыбызда, бирде ракетаны Байконур космодромдан учурууга амал болмай кыала эди. Энди хар зат да хазырды деп турганлай, ракета асыры аур болч чыгады.

Кысыксы, проблемала көп эдиле. Тимур Магометович Айга спутникни тюзюнлей космодромдан учурууга жарамзалыгын айтды. Алгач Жерни тегерегиндеги орбитага чыгарып, андан а Айга жиберирге керекди, дейди. Айтканы бла да кыламайды, ол аны амалын табады, жик-жиги бла тергеп чыгады. Энди уа биз тошошуп турабыз андан тюз

амал болмаганына. Эней улду улуу, башхалары гиче некиле? Спутниклери уа алай некиле? Кыадала кетип, бир бутуну табып, аны кыуарлы халын тинтип, бизни ким системабыз кыалай бла жаратылганын билгенди. Тимур Магометовичи акылыны бийлеген дагында бир зат барды-адам улуу кылай жаратылганы. Ол Дарвинни теориясын тинтеди, тергелеу бардырады да, жер жоозонде адам улу, белгиле алим айтхача, естественной оборну амалы бла жаратылгыра да боллук эди, дейди.

Алай Жер кыуарлганыны бир ненча миллилард жыл болады, табыгыт а, сайлай кетип, адамны жаратыр ючюн а, андан көп заман керекди. Адам, кылапкан сайлангы, суу кылып жаратылган эсе, жаныуардан адам сыфатына жеткен эсе, ол бизни системадан таматды. Алай болуп ама а жокду. Алай эсе, адамны жаратылууна себеплик этген бир кюн болганды. Аллах, башха дуниядан келгенге, кылар... Тимур Магометович бардырып, ма бир улпу кюн кыатышмай, адам улпу жаратыр амал болмаганын илму шартла бла көргозтөндү.

# Эрттегили жырга эшитилгендиле

(Ашыры. Алыы 1-чи беттеди.)

Адылганы конюне аталып, Нальчикни башка жерлеринде да концертте бардырылганды. Алдан бири «Восток» кинотеатры аллында майданда болганды. Мында, хар замандача, ветеранланы «Эстафета» деген хору, халкы эртеден бери сыйлоп келген жылраны жырлап, тынгылап-ангалаа заууклук тапдыргандыла.

Концерт башлангыры алыны-

да хорну концертмейстери Валентина Наурузова байрам бла алгашылап адыла, «Бизни тейле не заманда да миллет айырмели жашаганды, аны бла өтмеленирге боллукбуз. Бугагытта да алай болургыа керекди деп, мен алай санайма», - дегенди. Аны айтканына КМР-ни культураны сыйлы кулукчуусу, хорну башчысы Эмдиль Дауров да кышууганды эмдй былай байрам эртеден да керек болганын чертгенди.



# Тюрлю-тюрлю эришуиле эм концерт номерле

Ол кюн мында бир ненча спорт эришу болганды. Алагыа ким да кыгашыргыа эркин эди. Шахматладан эришуиле Александр Козак алгач чыкканды. Арпрестингендг кючлери сынагана эки кыгуумгыа юешингенг эди: 90



килограммгыа дери ауурлукда Гузеланы Ахматга жеткен жок эди, андан да улуу ауурлукда биринчи жерге Манчрал Ворочкы чыкканды. Арканын тартуу жаны бла торт команда кыруалган эди. Финалда уа Урвань эм Терк райононы командалары туюбешгенди. Турнири баш саугасы уа - кырга кыска терилеге жеткенди. Ауурлуклары 50 килограмм болуулары кетирюп, бир жерден башхасына элтирге КМРКУ-ну физкультура бөлүмү да, эришуиле андан ары жетишимли бардырылганды. Хорлагылганы барына да кубокла, ача сауугала эм багылы саугала да берилгенди. Кюнню узунуна артистле концерт программаларын тохтамагандыла, ала жырлагыларында, ипподромга келгенени бир-бирини төсөп заууклук да тапкандыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзят. Суратланы автор алганды.

# Атлыланы парады

Нальчикке ипподромда байрам кюн чарши башлангырдан алгач республикада атлары белгилги жырчыла концерт программаларын көргөзүлгөндиле. «АММС» той-окон коллектив, Тамбийланы Алим, Дина Харадурова, Залина Тхазапжеева, дагыда башкала аруу жырыла эм төпсөөлери бла кыуандыргандыла. Бир ненча концерт номерден сора КМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары Руслан Фиров сөлөшгөндү. Ол жыйылганына Адылганы коню бла алгашылап эди, биринчи кере бардырылган бу байрам хар кимни да жорегине кыуанч салгыры, келюн көтөркюн оюгенени билдиргенди.

Аны сөзлөрине Халкыла аралык жерчек ассоциацияны председатели Хаути Сохордов да кышууганды. Ол республиканы башчысыны кулукчууну толтурган Юрий Кожева эрттенден коюеген кючлериин тохтадыргыа сөзлөп, этгени ючюн кыгуумга узарылганын билдиргенди. «Биз тарыхчылары унутурга керек тойлообуз, болсада келир заманын юсонден да сагыш

этмей жарамас. Ахшы аделтерибизни, төрөлөрбизни, культурабызны, тилибизни сактыргыа борлукбуз», - дегенди. Андан сора атланы бла атылганы парады болганды. Биринчи эришуиле Халкыла аралык жерчек ассоциацияны саугасы ючюн баргыандыла. Ол а Джамда аха бла мастер-жокей Руслан Панжиковка жеткенди. Ол Кавказская «дикая дивизион» саугасын да Рут Чейзер атда чабып алганды. Аслан Чипинову хурметине аталганын да чарише бек тири саргылат бети Симон болганды эди (мастер-жокей Амир Пашков). Адылганы конюне аталып бардырылган эришуиле уа профессор Алгаш угай. Нальчикке ат спорту клубуну членлери чыккандыла. Баш саугыа Рамазан Куловду жеткенди. Төрпону чарши Теймур Идарову аты бла кыруалган эди. Анда Бюти Кид хорлаганды (мастер-жокей Казбек Хамизов). Россияны халкыларыны шукчуларыны саугасы Амир Пашков соркен Ха Регардзая жеткенди. Ат спорту клубуна жорегине атла юсөөрине башка усталыкларына да көргөзүлгөндиле.

# КӨРМЮЧ

# Тюшден эннген суратла

«Бизни халкыларын көп миллет жигитлери барды, аланы суратлары бла жасаланырга керекдиде майданларыбыз, орамларыбыз», - дегенди абхазлы художник Гиви Смыр шобот кюн Миллет музейде чыкканын эчине кырууганды. Ол Адылганы конюне байрманы аталып бардырылган кыуанчлы жуушладан бири эди.

Аты айтылган художник Кьабарты-Малклары кырауучуна суратларын көргөзүр амылган республикада улуу иш бардырылганды. Энди, алагыа кырап, биз Абхазияны хауасын сөзөбиз, жашуу турмушуна туюшобөбиз, - деп республиканын культура министри Мухадин Кумахов жуурук заманда КМР-ни Художниклери союзуну келечилери да Суумда Фамилукулларын байламларыкларын билдиргенди. Көрмөчкө чыгармала уа кырауучуну келюн сейир жомаклы, жарык, нарпта жашаган дунягыга элтедиле, Кавказда жашаганы халкыларыны болууларыны, кыз кыраууларыны жууукчуларыны чыкканы. Смырны суратларында аруулук бла нахикликин темасы эчине болганына туюшобөбиз суйб кызыланы жылырауук кумгылана бла сууга тоушгенлери көргөзүлгөндиле неда тоушлеринде учкан тиширууна ай таякыла

жарыкхан нюр сыйфатында. Аналык сөзүмиз да аламат аруу көргөзүлгө ишлеринде ол. Жюжюм терекни алында ала бла бала бирге кысыпты сөөлөдиле. Бу суратны кыаында сөзлө артыкчыдаыла, аны жарыкчыгыа жорекени жылгытады, художник эм журтуу табыгыатыны, адамларыны айбалтыкларыны, энчилерин көргөзүлгө. Аны шүкүмү ишлери былай ачык, торюнюно болганылары мени сейирге кылардык жазгында табылганы ысла бла боула аламатдыла, - дегенди КМР-ни халкы художниги Руслан Цривов да.

Көрмөчүлөгилеге кыраай келип, нарпталаны жемгуулаула, душманла бла сермешерини эс бурмай кылар амак жокду. Ала бизге зюлук, жигитлик сөзмиле өмюрлюккө да сыйлыдыла, не заманда да хорлайдыла дегенликни ачыккыла, аны бла бирге художникни кыз кырамын,



жарысулары, таза ниетин көргөзүлгөдиле. - Проектни черек халкыларыны жангыры конюне ачылганы белгичады. Нек дегенде Гиви Смыр кыруу скульптор неда кулаатып, аны ал конюлеринден ахырына дери батальону командирин болу, журтун, жерин кыруулаган батырлардыны деп билдиргенди өз аксылына. Абхазияда урушка кыатышканыны биригуилерини таматасы Анзор Шоров. Гиви Смыр бла ушагыбызда анга суратларын туюшгонде көрүп жазганчадыла, алда

ЖАНГОРАЗЛАНЫ Нажабат.

# Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамат

**РЕДАКЦИЈА:**  
БЕШПАЙЛАНЫ Муталын  
(баш редактору орунбасары)  
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан  
(баш редактору орунбасары)  
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис  
(жууаны секретары)  
ТЕКУЛАНЫ Хауа  
(жамауат - топтика бөлүмнө таматасы)  
САРАКЪУЛАНЫ Асият  
(культура бөлүмнө таматасы)

**ТЕЛЕФОНИА:**  
Редактору иривини - 42-38-21  
Жууаны секретары - 42-66-85  
Секретариат - 40-93-62, Корректор - 42-63-52.

**РЕДАКЦИЈАНЫ БЕЛОМЕРИ:**  
Жамауат-топтика жашуу - 42-67-68, 42-24-02.  
Культура - 42-75-82.  
Социалдык-экономика - 42-66-73, 40-59-18.  
Журналистика эм спорт - 40-39-93, 42-66-71.  
Письмола эм реклама - 42-37-94.  
Тиражманча - 47-31-28.  
Сурат алуучу - 42-68-72.  
Бухгалтерия - 42-30-87.  
Операторла - 40-28-49, 42-39-65.

Редакция авторла бла кыагыат жорюгөмбей. Кюл жазмагыла рещения элемедей эм ала артык кырайтмайдыла. Газетте басылганын маатерияла айтылган оюмла редакцияны оюму бла кешимесе боллукдыла. Алага айтылган хар зат алынып баргыла. Россия Федерацияны Басманы юсонден законуна тыишиликке маатерияланы авторлары кеселди жууушпайдыла. Редакция авторлардан 400 гезит тизилген (машина бла жазылган 5-6 бет) тизини алмайды. Газет Басманы эм асылманы информацияны эркинликке кюрууруу жаны бла Кьабарты-Малклар регион инспекцияны 1994 жылда 14-ноябрда регистрация элтегенди. Регистрация номер — 0066. Индекс - 51532

Газетин басмачы КМР-ни Басма эм асылманы коммуникацияны жаны бла кырап комитети компьютер службага хазыр этгенди. Газет «Тетраграф» ООУ-ну типографиясында басмаланганды. Надык шашар, Ленин аты проспекти, 33

Газетин ислерине тапдыруу ючюн КМР-ни почта сыйлысы федеральнай Управленикка жуушпайдыла. Телефонна: 76-01-28, 76-01-10

Газетин ронингача сатыу ючюн КМР-ни «Ресечет» акционер общество жуушпайдыла. Телефон: 42-69-34

# Чыпчыкъланы Магометни жашы Борис

Кьабарты-Малклары адабиятаны улуу бушуу сымаргыа туюшдо. 2014 жылда 21-чи сентябрда Россияны Жазуучуларыны союзуну члени Чыпчыкъланы Магометни жашы Борис ашканды.

Ол 1948 жылда 26-чы ноябрда Кьыргыз ССР-ни Фрунзе областыны Ивановск районуну Красная Речка элинде тууганды. Урууну жолун 1971 жылда башлаганды. Библиотекчери болганды, тау туризмден инструмент, ремонт-производство комбинатда слесарь болуп да ишлегенди. 1978 жылда Кьабарты-Малклар кырап университетини тарых бөлүмнө бошоганды. КМР-ни Жазуучуларыны союзуну правленини консультанты болганды.

Чыпчыкъланы Борисни биринчи халпарлары 1970 жылда басмаланы башланганды. Ол малклар эм орус тилдеде жазганды. Орус тилде жазылган повестелери бла халпарлары аны атын айтаргандыла, көплеге тангхандыла. «Возвращайся свободным», «Нерестилась рыба в свете луном», «Улыбайся божье» деген кытаплары шатык тил бла жазылганылары, назмука, тынч окулганылары бла айырмалыдыла. Аны лирика-философия сагышылары, төгөредке кыдууретте мифология көздөн кырагыаны, адамы конюне эм кырауусулугуну сыйлауларыны ачыкчыларгыа кюрешгени «Мы жили радостно с Граалем» деген жыйымдыгында отунонда тура болгандыла. Кытап жазуучуну 60-жылгыларына «Эльбурсонд» жаш тейло фонд чыгарганын «Кьарачай-малклар адабият классика» деген серияда басмаланганды. Анга окуучулагыа белгилги чыгармала бла бирге 13 жангы халпар, бир кыуам миниатюра эмдэ көчюрмөле киргендиле. Алага автор ичиндеги билдиреди, табыгыат бла адамды бирлигини, Жер жюзюнде жаны болганы хар затны Космос бла байлалмгыны көргөзүлгөди. Чаша Граал христиан сыйлауларыны КМР-ни Кулугура министрствоу КМР-ни Жазуучуларыны союзу.

Чыпчыкъланы Борис адепли, ийменчек адам болганды, кичине аурулугун жетирмөгөндү, тыншык, гуазабасы кесини баш ишин-чыгармачылыгыны бардырганды. Кырачай-малклар маданияты айнытууга улуу кыялын салганы ючюн ол Кырамышкылганы Исламны майдалы бла саугаланганды. Ахшы адамы, улуу жазуучуну жарыкчы сыйфаты аны окуучуларыны, шукелларыны, жуукчыларыны жореклеринде сактыларыкды.

# НИЗАМСЫЗЛЫК Бузукчу тутулганды

Россияны Жууапха тартылганыны төрө ала турганы Т. кулугуруну федеральнай службабасын КМР-де Управлениканы кулукчулары Каменкада 3-ноч номери поэтичюне колонияны нисан сактылган жеринде эркин этилмеген затланы буудурун ичине ала турганы Т. гражданын тутканды. Аны юс кийилерин кырамагыта, 6 мобилный телефон, 5 заргыа этген поэтичюне эм, кулакыгыа салып, мобилный телефонга тынгылачуу 3 кыуам аппарат табылганды. Тутулган адам администрация жууапха тартылуучу документ жаращырылгандыла.

Россияны ФСК-ни КМР-де пресс-служба.

# Кесинг кесинге болуш

# Алты артык төре

Сауукчуну игилдендирюу ючюн, аланы кетериге керекди Биз бир-биреле, ол шорт саулугубузга не келтирлигин юсонден сагыш этмей, кесибизни жорютууга эс бурмай кысоябыз. Бизни кесибизни жорютууга бир-бир төрөлөрбиз саулугубузга хата келтиредиле неда хайрысадыла. Аланы хайрылыла бла алышындыргыа кюресек, осал төреледен кытулганын тындычи.

Жукууну алында телсизвор Көпке быйлай сунадыла - кечерке кефир неда жуурут иилеси, чегилени проблемаларына кытуулурга боллукду. Хау, ол, кертиси бла да, хайрылы төрөди, нек дегенде жуурутта эм кефирде хайрылы бактерияла бардыла. Алай мында алгыаркыда финни алмиле бардырганы тинтиле көргөзүлгөнчире, профилактиканы бютюндө хайрылы амалы барды - сют-айран продуктларын эртенликке эртенде ашыкканды бир сагылат алгы хайрылысагыш итиди.

Рекжимни бузмагыз Сиз солуу конюне жатмай кып турсагыз, эртенликке уа төшөкдөн турмай кып кылапсагыз, жукууну режимни бузасыз. Ол заманын бузмай турууну магынасы бек уллуду; аурулукчу мадада тутууну, ракдан профилактиканы эм жашлыкчы сакалууну гормону - мелатонин - ол заманда чыгады адамын чархында. АЛТЕРНАТИВА Ичине неда солуу коню болганына да кырамай, кеме жатаргы эм

Кырауучулар, таза ниетин көргөзүлгөдиле. - Проектни черек халкыларыны жангыры конюне ачылганы белгичады. Нек дегенде Гиви Смыр кыруу скульптор неда кулаатып, аны ал конюлеринден ахырына дери батальону командирин болу, журтун, жерин кыруулаган батырлардыны деп билдиргенди өз аксылына. Абхазияда урушка кыатышканыны биригуилерини таматасы Анзор Шоров. Гиви Смыр бла ушагыбызда анга суратларын туюшгонде көрүп жазганчадыла, алда

КМР-ни Басма эм асылманы коммуникацияны жаны бла кырап комитети, «Кабардино-Балкарская правда», «Адыг псалты», «Заман», «Советская молодежь», «Горняк» газетини, «Ошмамох», «Литературная Кабардино-Балкария», «Минги-Тару», «Нюр», «Нур», «Солнышко» журналлары, «Кабардино-Балкария-ВТК-ны», «Кабардино-Балкария» ГТРК-ны, «Нальчик» ОРТК-ны, «Эльбурсон» кытап басманы, «КИО СМИ КР» - ГКУ-ну, «Кабардино-Балкария» РИА-ны коллективлери ЧЫПЧЫКЪЛАНЫ Магометни жашы Борис өлгөнү бла байламлы жууукчыларына бла ахуларына, бушуу этип, кыагыш сөз бердиле.

КМР-ни кытап Оксургыа сыйгенлериини обществосуну совети фахилуу жазуучу, улуу адамлыгы болганы огурлуу шүбүкүз ЧЫПЧЫКЪЛАНЫ Борис замансыз өлгөнү бла байламлы, бушуу этип, эгеци ЧЫПЧЫКЪЛАНЫ Мадинагыа эм битеу жууукчыларына бла ахуларына кыагыш сөз береди. Бу аруу ниетти, халпак жоректи тенгибизни жарыкчы сыйфаты бизни эсибизде кып заманга сактыларыкды.

Аныюк этип муслиманларыны жаматты дин ахуусу ЧЫГЫРЛАНЫ Зуура, ГАЗАЛАНЫ Хажы-Муратны кызы, дунидан кетгенине, бушуу этип, жууукчыларына, ахуларына кыагыш сөз береди.